

O POJĘCIU I ISTOCIE
BEZPIECZEŃSTWA PERSONALNEGO
THE CONCEPT AND THE ESSENCE OF
PERSONAL SECURITY

Mariusz SOKOŁOWSKI*

ABSTRACT

Security is a concept defined in various ways. It is often emphasized that it is one of the constitutive attributes of human beings that define their activity. Presently, there is a tendency to eschew the state-centric concept of security in favour of the anthropocentric one. The fact that the main focus of this anthropocentric concept of security is on personal security situates the above issue within the area of security culture. The contemporary analysis of the threats that affect human safety requires the identification of diverse cause-and-effect relationships in the complex postmodern reality, both material and non-material one. The emergence of the category of risk, on the other hand, implies the necessity of shifting the key security-related foci from the subjective sphere to the sphere of personal safety. The article is an attempt to systematize the concept of personal security and define its essence in the perspective of security sciences. For the sake of such a research objective, the problem has been formulated in the following way: What is the essence of personal security and how is it defined in the field of security sciences? The issue has been little studied so far, and the adopted qualitative

---

* Mgr Mariusz Sokołowski, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie; correspondence address: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Krupnicza 3, 31-123 Kraków, Poland

approach forces the author to abandon the research hypothesis, as a non-assumptive approach has been taken in the task of investigating the researched concept. The work uses the method of the critical analysis of subject literature. The resulting systematisation of knowledge in the researched area is an attempt to review the concepts used in security sciences in such a way that allows to organize the concepts regarding personal security.

KEY WORDS

security, personal security, security sciences

ABSTRAKT

Bezpieczeństwo jest pojęciem definiowanym na różne sposoby. Podkreśla się, że jest konstytutywnym atrybutem człowieka określającym jego aktywność. Obecnie odchodzi się od państwocentrycznej koncepcji bezpieczeństwa na rzecz koncepcji antropocentrycznej. To, że głównym przedmiotem zainteresowania tej antropocentrycznej koncepcji bezpieczeństwa jest bezpieczeństwo personalne, sytuuje tę problematykę przede wszystkim w obszarze kultury bezpieczeństwa. Współcześnie analiza zagrożeń mających wpływ na bezpieczeństwo człowieka wymaga znajdowania związków przyczynowo-skutkowych w złożonej postmodernistycznej rzeczywistości, zarówno materialnej, jak i niematerialnej. Z drugiej jednak strony pojawienie się kategorii ryzyka implikuje konieczność przeniesienia kluczowych kategorii związanych z bezpieczeństwem ze sfery subiektywnej do sfery bezpieczeństwa personalnego. Artykuł jest próbą usystematyzowania pojęcia bezpieczeństwa personalnego i określenia jego istoty w perspektywie nauk o bezpieczeństwie. Biorąc pod uwagę tak przedstawiony cel badań, sformułowano problem w sposób następujący: Jaka jest istota bezpieczeństwa personalnego i jak jest ona definiowana na gruncie nauk o bezpieczeństwie? Zagadnienie to jest mało znane, a przyjęte podejście jakościowe zmusza do rezygnacji z hipotezy badawczej, ponieważ założono swoistą bezzałożeniowość w poznawaniu natury badanego zjawiska. W pracy wykorzystano metodę krytycznej analizy piśmiennictwa. Systematyzacja wiedzy w tym obszarze jest próbą przeglądu pojęć stosowanych w naukach o bezpieczeństwie, która pozwoli na uporządkowanie pojęć związanych z bezpieczeństwem personalnym.

SŁOWA KLUCZOWE

bezpieczeństwo, bezpieczeństwo personalne, nauki o bezpieczeństwie

WPROWADZENIE

W literaturze przedmiotu podkreśla się często, iż nauki o bezpieczeństwie są taką dyscypliną naukową, która permanentnie poszukuje swej tożsamości. Jest zbyt wcześnie, aby ta tożsamość była już ustalona i aby była określona pozycja nauk o bezpieczeństwie w relacji z innymi naukami¹. Potwierdzeniem tej tezy jest wypowiedź Mariana Cieślarczyka odnosząca się do kultury bezpieczeństwa – platformy naukowej w obrębie nauk o bezpieczeństwie – który przedstawił to zagadnienie następująco: „Badanie samej kultury bezpieczeństwa (oraz jej różnych przejawów) jest zadaniem trudnym i wciąż poszukuje się różnych ścieżek myślowych, (...) prowadzących w stronę tego eterycznego jeszcze zjawiska, jakim jest kultura bezpieczeństwa”².

Podobne wątpliwości i nieco odmienny (w tym szerszy) ich kontekst wyraził Andrzej Glen, który analizując materialne i formalne granice nauk o bezpieczeństwie, zadał pytanie: „Dlaczego tak trudno ustalić w środowisku badaczy nauk o bezpieczeństwie zinternalizowaną tożsamość tych nauk?”³. Główna przyczyna tego stanu rzeczy wynika według badacza z

(...) różnic we właściwościach i prawidłowościach procesu poznania w tak różnych dziedzinach i dyscyplinach naukowych, których przedstawiciele aspirują do rozwiązywania problemów naukowych bezpieczeństwa jednostki ludzkiej oraz różnego rodzaju całości zorganizowanego zbiorowego działania ludzkiego, funkcjonujących w wymiarach międzynarodowym i narodowym, militarnym i niemilitarnym⁴.

Odpowiadając na wspomniane pytanie, autor ten wskazał również na

[potrzebę] wypracowania w środowisku badaczy nauk o bezpieczeństwie zinternalizowanego pojmowania przedmiotu badań w jego aspektach materialnym i formalnym. Prace te należy prowadzić z uwzględnieniem poziomu teoretycznej integracji, stopnia związku

¹ J. Gierszewski, *Problemy tożsamości nauk o bezpieczeństwie w perspektywie subdyscyplin i nauk pomocniczych*, [w:] *W poszukiwaniu tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, J. Piwoński, J. Gierszewski (red.), Warszawa 2018, s. 93 i nast.

² M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2011, s. 200.

³ A. Glen, *Granice materialne i formalne nauk o bezpieczeństwie*, [w:] *Granice tożsamości nauk o bezpieczeństwie. Perspektywa materialna i formalna*, T. Kośmider, W. Kitler (red.), Warszawa 2017, s. 16.

⁴ *Ibidem*, s. 16–17.

z praktyką oraz uwarunkowań historycznych tej nowo powstałej dyscypliny naukowej. (...) Ponadto za zjawisko naturalne, a wynikające z ograniczeń ludzkiej pamięci, powinno uznać się zrelatywizowanie badaczy budujących tożsamość nauk o bezpieczeństwie do współtworzonych przez nich kultur poznawczych (...)⁵.

Kategoria bezpieczeństwa nie powinna się sprowadzać tylko do konstruowania paradygmatów, ale uwzględniać powinna również inne konteksty poznania, np. poznanie intuicyjne. Między innymi z tego właśnie względu ważne jest zagadnienie bezpieczeństwa personalnego, o którym mowa w tym artykule.

BEZPIECZEŃSTWO PERSONALNE W UJĘCIU PARADYGMATYCZNYM

Pytanie o bezpieczeństwo personalne to w istocie pytanie o poziom, a także o poczucie bezpieczeństwa. Sposób postrzegania bezpieczeństwa przez człowieka wynika często z jego zdolności do obserwacji świata i percepcji zdarzeń. To powoduje, że człowiek utożsamia bezpieczeństwo z zaspokojeniem własnych potrzeb oraz z wolnością od lęku i pewnością, że pojawiające się zagrożenia zostaną zminimalizowane przez powołane do tego instytucje. Z tym wiąże się bardziej ogólny problem: czy podmiotem bezpieczeństwa jest tylko człowiek (ludzkie zbiorowości), czy także inne podmioty (społeczeństwo, państwo)? Warto również zastanowić się nad pierwotnym obszarem poszukiwania bezpieczeństwa personalnego, wychodząc z pozycji indywidualnego liberalizmu, racjonalizmu bądź też strukturalizmu. Powyższe problemy są bowiem nie tylko wartościowe poznawczo i spełniające funkcję pewnego postulatu uporządkowania współczesnej refleksji nad bezpieczeństwem personalnym, ale także stanowią przyczynek do dalszych badań w naukach o bezpieczeństwie.

Zagadnienie istoty bezpieczeństwa oraz problemy związane z badaniem zjawiska kultury bezpieczeństwa w ujęciu paradygmatycznym przedstawił m.in. Andrzej Urbanek⁶. Zauważył występującą w poglądach niektórych badaczy zbieżność dotyczącą stwierdzenia, że przedmiotem badań nauk o bezpieczeństwie powinno być (przede wszystkim) badanie

⁵ Ibidem, s. 17–18.

⁶ A. Urbanek, *Paradygmatyczne ramy badań w naukach społecznych – inspiracje dla nauk o bezpieczeństwie*, [w:] *W poszukiwaniu tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, J. Piwowarski, J. Gierszewski (red.), Warszawa 2018, s. 15–42.

systemów bezpieczeństwa, przy czym badanie to powinno opierać się na systemowych metodach badawczych, i skonstatował:

nauki o bezpieczeństwie usytuowane są w obrębie nauk społecznych, co wynika z przyjęcia tezy, że bezpieczeństwo jest procesem społecznym, a przez co, jak sądzi wielu naukowców, w jego badaniu powinno się analizować różne podmioty i aspekty bezpieczeństwa, analizować je z perspektywy człowieka, ludzkich zbiorowości, całego społeczeństwa czy społeczności międzynarodowej, analizować je z perspektywy społecznej, kulturowej, ekologicznej, militarnej, politycznej czy prawnej, a także sięgać po sprawdzone w naukach społecznych metody badań. To zróżnicowanie w podejściu do badania bezpieczeństwa staje się inspiracją do podjęcia szerszych studiów nad poszukiwaniem właściwej drogi do rozwoju tej nowej dyscypliny naukowej⁷.

A. Urbanek zwrócił również uwagę na kwestię zmiany paradygmatu bezpieczeństwa, który „ewoluował od klasycznych teorii realizmu poprzez teorie liberalne do rozwijających się w okresie pozimnowojennym – teorii konstruktywistycznych i krytycznych studiów nad bezpieczeństwem”⁸. Przyjął też, że w naturalistycznej koncepcji bezpieczeństwa personalnego nie widać granicy pomiędzy człowiekiem, społeczeństwem i przyrodą.

Czym właściwie jest bezpieczeństwo personalne? Rozpocząć można od przywołania dychotomicznego podziału bezpieczeństwa na bezpieczeństwo personalne i strukturalne. Bezpieczeństwo personalne zakłada stworzenie człowiekowi takich warunków egzystencji, które zapewnią mu swobodny rozwój. Bezpieczeństwo strukturalne odnosi się z kolei do strony organizacyjnej (instytucjonalnej), która ma zapewnić człowiekowi poczucie bezpieczeństwa.

Podstawową przesłanką bezpieczeństwa personalnego jest uznanie człowieka za byt osobowy. Dlatego istotną wartością bezpieczeństwa pozostaje godność ludzka. Ochrona bezpieczeństwa personalnego wynika z licznych dokumentów międzynarodowych i krajowych⁹. Zdaniem Teresy Grabińskiej zagrożeniami dla bezpieczeństwa personalnego są:

⁷ Ibidem, s. 15.

⁸ Por. A. Urbanek, *Ludzki wymiar bezpieczeństwa*, [w:] *Wybrane problemy bezpieczeństwa. Dziedziny bezpieczeństwa*, idem (red.), Słupsk 2013, s. 41.

⁹ J. Gierszewski, *Human quality of life security as a cognitive category in security sciences*, „Kultura Bezpieczeństwa” 2018, nr 32, s. 101.

uprzedmiotowienie człowieka, wzrost przestępczości, zanieczyszczenie środowiska, działania terrorystyczne, konsumpcjonistyczny styl życia oraz stosowanie technologii biomedycznych¹⁰.

Inny autor, Marek Stefański, zauważył, iż pojęcie bezpieczeństwa uzależnione jest od samego kontekstu, w jakim jest definiowane, a nawet od sytuacji i okoliczności¹¹. Stwierdził następnie, iż aby podjąć próbę zdefiniowania tego zjawiska, należy uwzględnić pewne cechy i założenia zawarte w następujących aspektach bezpieczeństwa, które można powiązać z bezpieczeństwem personalnym, a mianowicie:

- bezpieczeństwo jest wielowymiarowym pojęciem odnoszącym się do różnych dziedzin życia, od indywidualnego do ogólnoludzkiego, ma charakter podmiotowy, dotyczy sytuacji egzystencjalnej człowieka,
- musi występować w relacji człowieka z otoczeniem,
- postrzeganie bezpieczeństwa człowieka powinno się odbywać w wymiarze zagrożeń rzeczywistych lub potencjalnych,
- bezpieczeństwo człowieka jest zmienne w czasie i stopniowalne, czyli można je zwiększać lub zmniejszać. Zapobieganie zagrożeniom jest możliwe w zależności od kontekstu, okoliczności, sytuacji, terenu, czasu,
- bezpieczeństwo człowieka jest obiektywne i subiektywne¹².

Janusz Świniarski, jeden z polskich prekursorów badania bezpieczeństwa z perspektywy kulturowej, stwierdził, że bezpieczeństwo personalne „dotyczy stworzenia człowiekowi (osobie, jednostce ludzkiej) takich wielorakich warunków egzystencji, które, jeśli zostaną przez niego odpowiednio skonsumowane, zapewnią mu pełny rozwój osobowy – samorealizację”¹³. Bezpieczeństwo strukturalne z kolei według tego autora

odnosi się do strony organizacyjnej i instytucjonalnej życia społecznego w kontekście międzynarodowym, regionalnym, państwowym i lokalnym. Jego istota polega na takim ukierunkowaniu działalności wszystkich instytucji życia społecznego, właściwych dla wielorakich jego wymiarów, aby ich działanie, a przede wszystkim jego efekty,

¹⁰ T. Grabińska, *Przedmiot nauk o bezpieczeństwie: wprowadzenie*, „Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej” 2010, nr 1 (4), s. 9–24.

¹¹ M. Stefański, *Kształtowanie bezpieczeństwa publicznego jako priorytet funkcjonowania państwa*, [w:] *Wybrane problemy...*, A Urbanek (red.), op. cit., s. 61.

¹² *Ibidem*, s. 61–62.

¹³ J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa*, Warszawa – Pruszków 1977, s. 13.

gwarantowały bezpieczeństwo personalne. Będą to zatem organizacje i instytucje międzynarodowe, państwowe, samorządowe, spółdzielcze, zawodowe, a także zrzeszenia społeczności lokalnych itp.¹⁴.

Kontynuatorem badania bezpieczeństwa personalnego w ujęciu paradygmatu kulturowego jest inny badacz – Krzysztof Drabik, który uważa, że bezpieczeństwo personalne stanowi nadrzędną płaszczyznę badawczą, dlatego ogólnym celem badań w tym zakresie powinno być określenie istoty, wymiarów epistemologicznych i empirycznych bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego, a także określenie zarówno ogólnej natury, jak i praktycznych implikacji wynikających z przyjętego kryterium klasyfikacyjnego bezpieczeństwa. Badanie bezpieczeństwa personalnego powinno obejmować zagadnienia godnej formy życia podmiotów jednostkowych i zbiorowych¹⁵.

M. Cieślarczyk, dążąc do stworzenia współczesnego paradygmatu bezpieczeństwa, a tym samym do określenia znaczenia tego słowa, w rozważaniach na temat zmian środowiska bezpieczeństwa oraz roli człowieka w tym środowisku odwołał się do istnienia pewnych obiektywnych czynników występujących w otoczeniu człowieka. Do zdefiniowania tego zjawiska obrał drogę znacznie dłuższą, ale pozwalającą lepiej zrozumieć i ugruntować w świadomości postrzeganie „otoczenia” oraz samą istotę fenomenu bezpieczeństwa. Zwrócił uwagę na podstawowe tendencje rozwojowe we współczesnym świecie i istnienie takich obiektywnych zjawisk jak globalizacja i regionalizacja, a także na inne „megatrendy rozwojowe”, np. zjawisko rozwoju nowoczesnych technologii. Określił to jako czynnik, który wywiera ważny wpływ na wszystkie sfery życia i działalności człowieka. Zaliczył go do grupy czynników obiektywnych, który obok innych czynników determinuje subiektywną sferę rzeczywistości, czyli sferę świadomości człowieka, dotyka również sfery organizacyjnej, której badacz przypisał jeszcze większe znaczenie z punktu widzenia nauk o bezpieczeństwie¹⁶.

Te trzy bardzo ogólnie wyróżnione sfery rzeczywistości, tj.: obiektywną, subiektywną i organizacyjną (oraz wzajemne relacje między nimi), M. Cieślarczyk przedstawił w postaci modelu obrazującego obiektywne i subiektywno-obiektywne uwarunkowania bezpieczeństwa¹⁷ (rys. 1).

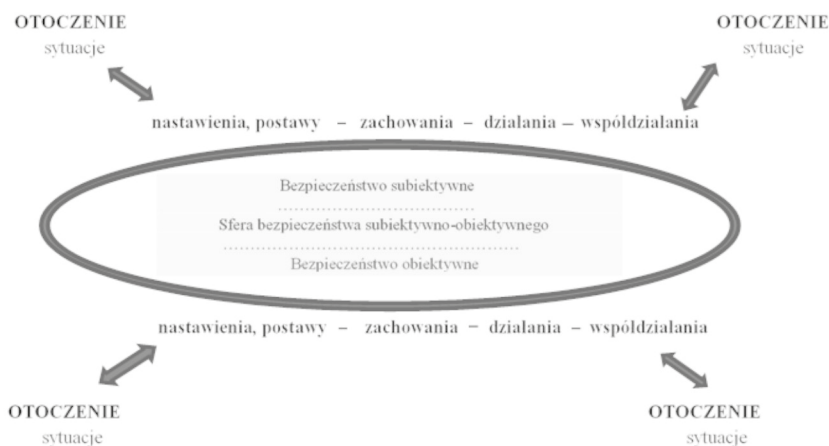
¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Zob. K. Drabik, *Bezpieczeństwo personalne i strukturalne*, Warszawa 2013.

¹⁶ Zob. M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 22–30.

¹⁷ Ibidem, s. 205.

RYS. 1. REALNY MODEL KULTURY BEZPIECZEŃSTWA

Źródło: M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2011, s. 205.

Można stąd wysnuć wniosek, iż ważny wpływ na zapewnienie bezpieczeństwa personalnego mają paradygmaty związane ze **sferą subiektywną** (świadomościową), które oddziałują (w sprzężeniu zwrotnym) ze **sferą subiektywno-obiektywną** (organizacyjną) i na takich samych zasadach wchodzi w relacje ze sferą obiektywną (do której zakwalifikowano m.in. sferę technologiczną).

Badacze zajmujący się problematyką bezpieczeństwa twierdzą zgodnie, że należy uzgodnić paradygmaty nauk o bezpieczeństwie, aby stały się one dojrzałą dyscypliną naukową. W dyskusji o paradygmatach zakres pojęciowy bezpieczeństwa personalnego powiększa się sukcesywnie w miarę rozwoju cywilizacyjnego o nieznane dotychczas zagrożenia, wyzwania oraz nowe środki i sposoby przeciwdziałania im¹⁸. W ten sposób tworzy się tendencja do powstawania nowych paradygmatów, które wyjaśniają istotę bezpieczeństwa w wymiarze nie tylko państwowocentrycznym, ale również personalnym.

¹⁸ Więcej zob. R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), Warszawa 1997, s. 3–25.

BEZPIECZEŃSTWO PERSONALNE W MODELU HOLISTYCZNYM BEZPIECZEŃSTWA

Aby lepiej zrozumieć istotę bezpieczeństwa personalnego jako zjawiska, należy, o czym była już mowa, rozpocząć rozważania od kategorii bezpieczeństwa. M. Cieślarczyk zaproponował (zanim przedstawił definicję pełną, holistyczną) trzy modele bezpieczeństwa, które stworzył na podstawie analiz literatury przedmiotu¹⁹. Określił je jako modele podmiotowy, przedmiotowy i podmiotowo-przedmiotowy, przedstawił w postaci rysunków (schematów graficznych²⁰) i opisał (m.in.) następująco:

A) W podmiotowym (przestrzennym) modelu bezpieczeństwa podstawowym elementem jest podmiot, którym może być pojedynczy człowiek, grupa społeczna, społeczność lokalna, społeczeństwo – naród. Model ten umożliwia także określenie przestrzennych aspektów bezpieczeństwa, takich jak: a) **personalny aspekt bezpieczeństwa**; b) lokalny (grupowy, regionalny, narodowy); c) globalny (międzynarodowy). Mówiąc o podmiotowym aspekcie bezpieczeństwa, warto pamiętać, że trudno rozmawiać o bezpieczeństwie bez określenia podmiotu, którego bezpieczeństwo dotyczy, jest to podstawowy wymóg metodologiczny.

B) W przedmiotowym modelu bezpieczeństwa koncentrujemy uwagę na przedmiocie, a więc tej **sferze (tych sferach) życia i aktywności człowieka**, które kształtowały się wraz z rozwojem cywilizacyjnym i spełniają zasadnicze bądź ważne funkcje w życiu osobistym, rodzinnym, zawodowym i społecznym jakiegoś podmiotu²¹ (podkr. M.S.).

M. Cieślarczyk, opisując holistyczny model bezpieczeństwa, zwraca uwagę na konieczność dostrzegania wzajemnych relacji między człowiekiem i środowiskiem, w którym funkcjonuje. Bez tego ustalenie istoty bezpieczeństwa personalnego, wyjaśnienie procesów i zjawisk składających się na jego istotę wydaje się niemożliwe albo przynajmniej bardzo trudne. Przedstawiony model holistyczny bezpieczeństwa może być przydatny nie tylko do ustalenia istoty bezpieczeństwa personalnego, ale także do wyjaśnienia pewnych zjawisk w jego środowisku i otoczeniu.

¹⁹ Zob. M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 123.

²⁰ Zob. ibidem, rys. 13–15, s. 125–126.

²¹ Ibidem, s. 123.

Przedstawiając **model holistyczny bezpieczeństwa**²², M. Cieślarczyk podzielił się refleksją wskazującą, że: „(...) bezpieczeństwo można traktować:

- nie tylko jako brak płynących z otoczenia przedmiotu i (lub) z jego wnętrza zagrożeń dla jego istotnych wartości wewnętrznych
- ale również jako stan tego podmiotu w jego relacjach z otoczeniem (środowiskiem) bliższym i dalszym, oraz
- zachodzące w tych relacjach procesy, będące efektem działań (współdziałań) w wielu sferach życia osobistego i społecznego”²³.

Dopełnieniem opisanej wyżej refleksji jest to, że liczne zagrożenia mogą zakłócać harmonijny rozwój człowieka i stwarzać realne bądź potencjalne zagrożenia dla jego trwania, przetrwania i rozwoju. Istota bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa personalnego, tkwi: „zarówno w sferze obiektywnej (materialnej), subiektywnej (świadomościowej, duchowej), jak i w sferze organizacyjnej (...), obok zagrożeń pojawiają się (...) również wyzwania, a wśród nich szanse, których dostrzeżenie i wykorzystanie stanowi istotny czynnik rozwoju, a tym samym umacniania bezpieczeństwa danego podmiotu oraz jego otoczenia. (...)”²⁴.

BEZPIECZEŃSTWO PERSONALNE W KONCEPCJI „HUMAN SECURITY”

W literaturze przedmiotu istnieje wiele definicji bezpieczeństwa. Można, pomijając mnożenie wielu odmian bezpieczeństwa personalnego, odnieść je do pojęcia *human security*²⁵. W ten sposób koncepcję bezpieczeństwa personalnego można oprzeć na założeniu, że jego istotą jest zapewnienie człowiekowi dobrobytu. W tak rozumianej koncepcji człowiek staje się pełnoprawnym podmiotem bezpieczeństwa, gdyż przestaje być traktowany jedynie jako obiekt do ochrony. Instytucje życia społecznego postrzega się zaś w ten sposób, że ich działanie, a przede wszystkim jego efekty, mają gwarantować bezpieczeństwo personalne. Chodzi o organizacje i instytucje międzynarodowe, państwowe, samorządowe, spółdzielcze, zawodowe, a także zrzeszenia społeczności lokalnych itp. Szczególne miejsce w zapobieganiu zagrożeniom bezpieczeństwa strukturalnego, a w konsekwencji

²² Zob. ibidem, rys. 16, s. 126.

²³ Ibidem, s. 123–124.

²⁴ Ibidem, s. 127.

²⁵ J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Spółeczny wymiar bezpieczeństwa człowieka*, Warszawa 2019, s. 18 i nast.

i personalnego mają grupy dyspozycyjne²⁶, do których zalicza się wojsko, Policję, Straż Pożarną, Straż Graniczną, służby ochrony mienia, ratownictwo medyczne, górskie, wodne, Służbę Więzienną i inne.

Bezpieczeństwo personalne to jednocześnie stan i proces, który zapewnia człowiekowi pełną samorealizację, a także trwanie, przetrwanie, rozwój, doskonalenie, stabilizację²⁷. Stanem zagrożenia dla człowieka będą więc wszystkie sytuacje, które tę samorealizację zakłócają lub czynią niemożliwą.

Podstawowa przesłanka bezpieczeństwa związana jest z uznaniem człowieka za byt osobowy, co w wymiarze etycznym oznacza zakaz przedmiotowego traktowania innych ludzi. Istotną wartością, jak już wspomniano, jest godność ludzka. Konieczność jej ochrony potwierdzają zapisy w wielu dokumentach międzynarodowych (np. Deklaracja Praw Człowieka, art. 1: „wszyscy ludzie rodzą się równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i winni odnosić się względem siebie w duchu braterstwa”), konstytucjach państw i innych dokumentach państwowych. Mimo tych deklaracji i wskazań społeczność globalna i społeczeństwa lokalne dalekie są od powszechnego przestrzegania zasady poszanowania godności człowieka. Świadczą o tym m.in. przykłady dyskryminacji rasowej, nierównego traktowania kobiet, wykorzystywania dzieci czy tzw. kultura złych zachowań.

Koncepcja *human security* koncentruje się wyłącznie na człowieku i jakości życia, a w szczególności na zaspokajaniu jego egzystencjalnych potrzeb oraz zagwarantowaniu mu dostępu do podstawowych dóbr publicznych: edukacji, służby zdrowia, infrastruktury, obrony narodowej i czystego środowiska. Do podstawowych zagrożeń człowieka w tym ujęciu należą zatem dysproporcje rozwojowe, problemy demograficzne, niekontrolowane migracje, rozwój zorganizowanej przestępczości, handel narkotykami, terroryzm międzynarodowy oraz zagrożenia dla środowiska naturalnego.

Koncepcja bezpieczeństwa człowieka jest rozszerzeniem wyróżnionych przez Barry'ego Buzana pięciu zasadniczych dziedzin bezpieczeństwa (wojskowej, politycznej, ekonomicznej, ekologicznej i społecznej) przez dodanie kolejnych²⁸. Potencjalnym źródłem degradacji człowieczeństwa jest społeczeństwo konsumpcyjne. W społeczeństwie takim konsumpcję

²⁶ Zob. np. *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, J. Maciejewski (red.), Wrocław 2006.

²⁷ J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa*, op. cit., s. 13.

²⁸ Zob. J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo socjalne, społeczne a bezpieczeństwo społeczne państwa w ujęciu systemowym i sekurytyzacji*, [w:] *Bezpieczeństwo w administracji i biznesie*

postrzega się jako środek zaradczy na wszelkie patologie społeczne, takie jak: stagnacja gospodarcza, bezrobocie, przestępczość, ubóstwo itp. Status społeczny człowieka nie zależy od wykształcenia, pozycji społecznej, kontekstu zawodowych i rodzinnych, ale od tego, na ile go stać, ile może konsumować, jakie dobra posiada. Posiadanie staje się celem samym w sobie. Jest to postępowanie będące dokładnym zaprzeczeniem tego, co w swym nauczaniu społecznym głosił Jan Paweł II. Jego przesłanie zawarte w haśle „bardziej być jak mieć” miało zwrócić uwagę na to, że cele życiowe powinny być wybierane tak, aby w pierwszej kolejności służyły człowieczeństwu, ludzkiej godności. Ludzkości powinny również służyć dobra materialne. Nie mogą one być nadrzędnym celem, który powoduje zniewolenie człowieka²⁹.

Zagrożenia bezpieczeństwa personalnego mają nie tylko podłoże materialne, tzn. związane z przyrodą, posiadaniem dóbr itp. Mogą one również przybierać postać dążeń do reifikacji człowieka poprzez próby zawładnięcia jego świadomością i dokonanie w niej takich zmian, które pozwolą nią manipulować i używać ludzi zniewolonych do realizacji partykularnych celów jednostek dominujących lub grup o charakterze mafijno-przestępczym. Przykładów takiego uprzedmiotowienia człowieka dostarczają różnego rodzaju sekty, roztaczające przed swoimi członkami wizje osiągnięcia szczęścia i wyzwolenia od niedogodności świata i życia społecznego. Takiemu zniewoleniu podlegają też zamachowcy samobójcy, którym towarzyszy przekonanie, że giną za słuszną sprawę, że ich czyn zostanie odpowiednio wynagrodzony. Ich rodziny zaś uważają się za szczególnie wyróżnione³⁰.

Przejawów naruszenia bądź zagrożenia bezpieczeństwa personalnego – jeśli za zagrożenie uznamy tutaj utrudnienie lub niemożność samorealizacji, czyli rozwijania podmiotowości człowieka – jest znacznie więcej. Będą to te wszystkie zjawiska społeczne, które nie mają pochodzenia instytucjonalnego, a są bezpośrednim bądź pośrednim źródłem degradacji człowieczeństwa – jak dowodzi Kazimierz Kołodziejczyk³¹.

---

jako czynnik europejskiej integracji i rozwoju, M. Chrabkowski i in. (red.), Gdynia 2015, s. 461 i nast.

²⁹ K. Kołodziejczyk, *Bezpieczeństwo. Kontekst personalno-aksjologiczny*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2009, nr 1(151), s. 141.

³⁰ W. Pokruszyński, *Filozoficzne aspekty bezpieczeństwa*, Józefów 2011, s. 58.

³¹ K. Kołodziejczyk, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., s. 142.

PODSUMOWANIE

Powyższe rozważania nad personalnym wymiarem bezpieczeństwa są konsekwencją analiz egzystencji człowieka oraz ogólnych rozważań o bezpieczeństwie rozumianym jako stan, proces i swobodny rozwój podmiotu bezpieczeństwa. Sytuując człowieka w centrum rozważań o bezpieczeństwie, można by, oprócz bezpieczeństwa personalnego, rozpatrywać istotę bezpieczeństwa przedmiotowego. W przekonaniu autora sens poruszonego w artykule problemu sprowadza się do ujęcia istoty bezpieczeństwa człowieka i jego zagrożeń. Pozostałe przejawy bezpieczeństwa (w tym państwa i społeczeństwa) są jego pochodną, rozszerzeniem lub uszczegółowieniem.

Pojęcie bezpieczeństwa personalnego związane jest z rozszerzaniem się paradygmatu państwowcentrycznego na atropocentryczny. Bezpieczeństwo personalne na gruncie nauk o bezpieczeństwie wiąże się z kolei z koncepcją holistycznego modelu bezpieczeństwa i *human security*. Bezpieczeństwo zawsze było wyznacznikiem działalności człowieka, dlatego też w egzystencji ludzkiej, narażonej na liczne zagrożenia, należy upatrywać jego istoty. Początkowo problemy bezpieczeństwa personalnego rozważano w nauce w kontekście praw człowieka, grup społecznych, narodów, tworzonych przez nich instytucji państwa i jego organów, a następnie innych potrzeb w ujęciu holistycznym.

Podsumowując, można zatem stwierdzić, że istota bezpieczeństwa personalnego polega na umiejętności przeciwstawiania się zagrożeniom, które można kontrolować głównie dzięki instytucjom publicznym (bezpieczeństwo strukturalne).

BIBLIOGRAFIA

1. Ciesłarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2011.
2. Drabik K., *Bezpieczeństwo personalne i strukturalne*, Warszawa 2013.
3. Filipek A., *Kultura bezpieczeństwa młodzieży akademickiej. Rozprawa doktorska*, Warszawa 2005.
4. Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego*, „Historia i Polityka” 2018, nr 23 (30), s. 21–38.
5. Gierszewski J., *Human quality of life security as a cognitive category in security sciences*, „Kultura Bezpieczeństwa” 2018, nr 32, s. 101–117.
6. Gierszewski J., *Bezpieczeństwo socjalne, społeczne a bezpieczeństwo społeczne państwa w ujęciu systemowym i sekurytyzacji*, [w:] *Bezpieczeństwo w administracji i biznesie jako czynnik europejskiej integracji i rozwoju*, M. Chrabkowski i in. (red.), Gdynia 2015, s. 459–484.

7. Gierszewski J., *Problemy tożsamości nauk o bezpieczeństwie w perspektywie subdyscyplin i nauk pomocniczych*, [w:] *W poszukiwaniu tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, J. Piwowarski, J. Gierszewski (red.), Warszawa 2018, s. 93–109.
8. Gierszewski J., Pieczywok A., *Społeczny wymiar bezpieczeństwa człowieka*, Warszawa 2019.
9. Glen A., *Granice materialne i formalne nauk o bezpieczeństwie*, [w:] *Granice tożsamości nauk o bezpieczeństwie. Perspektywa materialna i formalna*, T. Kośmider, W. Kitler (red.), Warszawa 2017, s. 15–39.
10. Grabińska T., *Przedmiot nauk o bezpieczeństwie: wprowadzenie*, „Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej” 2010, nr 1 (4), s. 9–24.
11. *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, J. Maciejewski (red.), Wrocław 2006.
12. Kołodziejczyk K., *Bezpieczeństwo. Kontekst personalno-aksjologiczny*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2009, nr 1(151), s. 134–143.
13. Pokruszyński W., *Filozoficzne aspekty bezpieczeństwa*, Józefów 2011.
14. Stefański M., *Kształtowanie bezpieczeństwa publicznego jako priorytet funkcjonowania państwa*, [w:] *Wybrane problemy bezpieczeństwa. Dziedziny bezpieczeństwa*, A. Urbanek (red.), Słupsk 2013, s. 61–76.
15. Świniarski J., *O naturze bezpieczeństwa*, Warszawa – Pruszków 1977.
16. Urbanek A., *Ludzki wymiar bezpieczeństwa*, [w:] *Wybrane problemy bezpieczeństwa. Dziedziny bezpieczeństwa*, idem (red.), Słupsk 2013, s. 41–59.
17. Urbanek A., *Paradygmatyczne ramy badań w naukach społecznych – inspiracje dla nauk o bezpieczeństwie*, [w:] *W poszukiwaniu tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, J. Piwowarski, J. Gierszewski (red.), Warszawa 2018, s. 15–42.
18. Zięba R., *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), Warszawa 1997, s. 3–25.

CITE THIS ARTICLE AS:

M. Sokołowski, *O pojęciu i istocie bezpieczeństwa personalnego*, „Kultura Bezpieczeństwa” 2019, nr 33, s. 117–130, DOI: 10.5604/01.3001.0013.1953.

Licence: This article is available in Open Access, under the terms of the Creative Commons License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0; for details please see <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the author and source are properly credited. Copyright © 2019 University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow